

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת פנחס, תשע"ה
מספר 1127בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

על הקנאות ועל התבונה

דב שוורץ

פרשת פנחס פותחת בכתוב: "פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב אֶת חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי בְּתוֹכְכֶם, וְלֹא כְלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי" (במ' כה:יא). לשון קנאה בא בפסוק שלוש פעמים, ופינחס נתפס כמי שהמיר קנאה אלוהית בקנאה ארצית. כלומר, פינחס הוא מעין פרדיגמה של פעילות נמרצת ודבקות מוחלטת במטרה בלא שיקול דעת מקדים. פינחס לא נועץ בחכמים או בבית דין, אלא מיד כשראה את העוול, פעל בתקיפות.

אני מבקש להעלות שאלות אחדות כדי להבין את מעמדה של הקנאות במקרא:

א. נאמר בכתוב המדבר על ההכנות למלחמה נגד המדיינים: "וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלְעָזָר בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן לְצַבָּא, אֹתָם וְאֶת פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לְצַבָּא וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצְצֹרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ" (במ' לא:ו). ויש להבין: הרי פינחס גילה גבורה בלתי רגילה, תושייה לנוכח אזלת ידם של הצופים בחטא, ומדוע אינו לוחם? מדוע הכתוב מתאר את מעמדו כמנהיג רוחני ודתי המחזיק את כלי הקודש או מריע בחצוצרות? לכאורה, היה פינחס חייב להמשיך ולתפוס רומח בידו ולעמוד בראש המחנה. אף הדרש שמביא רש"י טעון הסבר. רש"י פירש: "כלי הקדש" - זה הארון והציץ, שהיה בלעם עמהם, והפריח מלכי מדין בכשפים, והוא עצמו פורח עמהם. הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו, והם נופלים". כלומר, לפי המדרש, ניהלו ישראל מלחמה במישור הממשי ה"ארצי", ופינחס לחם במישור המגני, ה"שמימי". המגיקון נתפס כאיש בעל גוף ידע מסוים, והידע נרתם למלחמה. ושוב יש לברר: מדוע לא השתמשו במיומנות שגילה פינחס בלוחמה ממשית ובדבקות במטרה?

ב. בפתחת פרשת "פינחס" בא הציווי "צִרּוֹר אֶת הַמְּדִינִים וְהַכִּיתֶם אוֹתָם" (במ' כה:יז). מימושו של ציווי זה בא רק אחר כמה פרקים, במלחמה נגד המדיינים שפינחס היה בה מנהיג רוחני או מגי (לדעת רש"י). ונשאלת השאלה: מדוע המקרא חוצץ בין הציווי לבין עשייתו?

ג. דגם אחר של קנאות מתועד לאחר חטא העגל בפרשת "כי תשא". הלוויים נתפסו אף הם כקנאים לשם שמים, שנצטוו להרוג כל מי שחטא בחטא העגל ולפגוע איש באחיו (מצד האב) כדי להרוג את החוטאים. בלא ספק, מדובר באנשים בעלי מזג מיוחד, שהיו מסוגלים לפגוע במצוות ה' אף בבני משפחותיהם. והנה המקרא אומר שם על יהושע בן נון: "וְיִדְבָר ה' אֶל מֹשֶׁה פְּנִימִים אֶל פְּנִימִים פֶּאֶשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וְיָשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה וּמְשָׁרְתוֹ הַיּוֹשֵׁעַ בֶּן נֹון"

* פרופ' דב שוורץ, ראש הקתדרה ע"ש נטלי ואיזידור פרידמן להוראת משנת הרב יוסף דוב סולובייצ'יק וראש המכון ע"ש ד"ר זרח ורהפטיג לחקר הציונות הדתית.

נער לא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֵהָל" (שמו' לג:יא). כמעט בניגוד ללוויים בעלי האופי ה"קשה" והפעיל, יהושע בן נון נתפס כיושב אוהלים המאזין למשה רבנו ולזקנים ומשרת אותם. תדמיתו פסיבית. ואף כאן ניתן להצביע על קושי לכאורה: הלוויים ה"אגרסיביים", שהיו מסוגלים לפגוע בקרוביהם במצוות האל, נועדו לעבוד בבית ה'. ייעודם היה רוחני ודתי במובהק. לעומת זאת, יהושע בן נון, הפסיבי וחסר היזמה, נעשה משל למצביא האידאלי או הלוחם האידאלי. ונשאלת השאלה: מה ההיגיון של השכר ושל הצמיחה האישית?

נדמה שיש לפנינו מוטיב מקראי השב ונשנה בכמה פרשיות, ויש בו תבונה פוליטית רבה. לפי המקרא, מי שהוא קנאי, אינו יכול להיות מצביא. יש בקנאות סגולות והיבטים חיוביים, אך תבונה פוליטית אין בה. המצביא צריך להיות איש שקול וקשוב, להאזין למומחים בעלי ניסיון, לבחון את כל ההיבטים של הקרב, ואז להכריע בשאלה אם להילחם וכיצד להילחם. אדם כמו יהושע בן נון היה מצביא אידאלי, מפני שיצא למלחמה רק לאחר שצבר ניסיון בעקבות הסתופפותו בצל משה רבנו והזקנים שישבו באוהל. מבחינה מסוימת, מזכירה גישה זו את דגם הצבא האמריקני, שהמפקד העליון שלו הוא הנשיא. לעתים חלקו שבחים לנשיא מסוים, שבצעירותו דווקא התנגד למלחמת וייטנאם והיה שוחר שלום. כך אפשר אולי להסביר את החיץ שבין הציווי להילחם במדיינים לבין מימוש. כשהכעס שולט, והרצון לנקמה ("נקמת ה' במדין") מנחה את התגובות, אסור לפעול מיד. מצביא אידאלי כיהושע בן נון אינו מנהל קרב מתוך סערת רגשות. מצביא כזה בוחן היטב את המצב ומתייעץ עם בעלי ניסיון, ולעתים גם ממתין עד שיכהו רגשות הנקם, ואז מחליט לנקוט יזמה.

לעומת זאת, בעבודת ה', במישור הדתי הרוחני, יש מקום לקנאים ולמסירות נפש. הלוויים ניחנו בדבקות בציווי האלוהי עד כדי ויתור על רגשות אחרון, ועל כן נותבו לעבודת האל בבית המקדש. ביחסים שבין האדם לבין בוראו, הוא נדרש למסירות מוחלטת ולקנאות בלא פשרות. פינחס, שגילה דבקות עד כלות הנפש, הוצב לנהל את המלחמה הרוחנית עם כלי הקודש וחצוצרות, אך לא את הלחימה ממש. הוא ניהל את המאבק ה"שמיימי", אך לא את המאבק ה"ארצי". המקרא מציג תבונה של התגובה האנושית שניתן לראות אותה גם בעניינים אחרים. במידה רבה, מלמד אותנו הכתוב פרק חשוב בהלכות מנהיגות צבאית ומנהיגות חברתית.

---

* ראוי לציין כי יצא כעת לאור ספרו של דוד ברזיס, בין קנאות לחסד: מגמות אנטי-קנאיות במחשבת חז"ל, מחשבות: סדרת מחקרים במחשבת ישראל (בעריכת ד' שוורץ), רמת גן: הוצאת אוניברסיטת בר אילן תשע"ה.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: הרב ד"ר חיים טלבי
עורך לשוני: ד"ר יחיאל קארה